

Міністерство освіти і науки України
Державний торговельно-економічний університет
Вінницький торговельно-економічний інститут
Кафедра економіки та міжнародних відносин

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Державна підтримка та захист дітей з особливими потребами
(за матеріалами Центр реабілітації «Гармонія» ім. Р. Панасюк)

Здобувача вищої освіти
освітнього ступеня «бакалавр»
4 курсу, групи СЗ-41д,
спеціальності 232 «Соціальне
забезпечення»
ОП «Соціальне забезпечення»
денної форми навчання

Наталія ОМЕЛЬЧУК

Науковий керівник
кандидат економічних наук,
доцент

Тетяна ПАВЛЮК

Гарант освітньої програми
доктор економічних наук,
доцент

Лілія МАРТИНОВА

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ З ІНВАЛІДНІСТЮ З ДИТИНСТВА В УКРАЇНІ	6
1.1. Основні засади надання допомоги дітям з особливими потребами	6
1.2. Використання соціальних технологій у роботі з дітьми з обмеженими можливостями	11
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРУ РЕАБІЛІТАЦІЇ «ГАРМОНІЯ» ІМ. Р. ПАНАСЮК	17
2.1 Основні положення діяльності центру реабілітації «гармонія» ім. Р. Панасюк	17
2.2 Організація роботи центру щодо надання послуг дітям з особливими потребами	22
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ З ІНВАЛІДНІСТЮ	29
3.1 Світовий досвід реалізації державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства	29
3.2 Рекомендації щодо соціального супроводу дітей з обмеженими можливостями з використанням інноваційних технологій соціальної роботи	33
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	39
ДОДАТКИ	44

ВСТУП

Актуальність теми роботи. Державна підтримка дітей з особливими потребами у сучасних умовах стає найважливішою передумовою формування успішного функціонування держави в цілому. На сьогоднішній день в Україні соціальний захист - це один з найважливіших напрямків розвитку держави. Однією з основних ознак розвитку суспільства, його цивілізованості є рівень державного соціального захисту найбільш вразливих категорій населення. Серед цих категорій важливе місце посідають діти з інвалідністю. Діти з обмеженими можливостями сьогодні є значною за кількістю категорією. Вони складають значну частину населення не лише в Україні, а й в усьому світі. За оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я, понад 1 мільярд людей мають інвалідність 1-3 групи, а це майже 15% населення світу. Станом на 01 січня 2023 року, в Україні нараховується 2,7 млн. осіб з обмеженими можливостями. З початку війни кількість осіб з інвалідністю зросла на 27 тис. осіб. Вони різняться віком, соціальним статусом, професіями. Але усі однаковою мірою потребують входження у соціальний простір. Люди з обмеженими можливостями наділені певними здібностями, талантами, які дають їм змогу здобувати освіту, будувати професійну кар'єру. Для відтворення повної життєдіяльності дітей з інвалідністю на рівні із іншими людьми існують соціальні технології, які полегшують, спрощують життя таких дітей, сприяють їх соціальній адаптації, соціалізації загалом. Особливо вразливими із числа осіб з інвалідністю є діти, інвалідність яких настала з народження, або до досягнення ними повноліття. Особлива увага до цієї категорії осіб обумовлена тим, що вони не в змозі нарівні з усіма забезпечити повністю себе у дорослому віці, та соціальну адаптацію в суспільстві. Соціальна інтеграція дітей з інвалідністю на початковому етапі відбувалась дуже повільно і неорганізовано, супроводжувалась дискримінацією з боку здорових людей. Тому, основним завданням державної соціальної політики є наближення життя осіб з інвалідністю до звичайного.

Будучи соціальною державою, Україна, на сучасному етапі розвитку спрямовує соціальну політику на оновлення системи соціальної допомоги та створення комплексу правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, основною метою яких є покращення або відтворення життєдіяльності, соціальної адаптації, повернення до повноцінного життя дітей з обмеженими можливостями.

Аналіз рівня розробленості теми. Проблемам підтримки та соціального захисту дітей з інвалідністю присвячені різні дослідження. Сутність та організацію соціальної допомоги та підтримки дітей з особливими потребами всебічно розглянули такі вчені та практики, як: Лис В.І. [1], Школьник М.Б., Михальчук М.В. [3], Раєвська Я. [10], Іванова А.С., Панов М.С. [11].

Метою роботи є поглиблення концептуальних засад до сутності надання соціальної підтримки та захисті дітей з особливими потребами. Виходячи із поставленої мети, основними завданнями дослідження є:

1. Дослідити становлення державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства в Україні.
2. Проаналізувати та оцінити ефективність діяльності центру реабілітації «Гармонія» ім. Р. Панасюк.
3. Запропонувати шляхи удосконалення системи надання соціальної допомоги дітям з інвалідністю

Об'єктом дослідження є процеси щодо сукупність теоретико-методичних та практичних положень надання соціальних послуг Центром реабілітації «Гармонія» ім. Р. Панасюк. Предметом дослідження є засади формування стратегії надання реабілітаційних послуг на базі Центру реабілітації «Гармонія» ім. Р. Панасюк.

При проведенні дослідження застосовувалися методи теоретичного узагальнення при формуванні висновків і порівняння при дослідженні світового досвіду надання соціальної допомоги в різних країнах, загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, аналізу та синтезу, статистичного аналізу та інші.

Результати дослідження були апробовані на XII Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми ефективного соціально-економічного розвитку України: пошук молодих», «Використання соціальних технологій у роботі з дітьми з обмеженими можливостями», Студентське наукове товариство «ВАТРА» ВТЕІ ДТЕУ, 20 квітня 2023 року, м. Вінниця.

Структура роботи складається з вступу, трьох розділів, які поєднують шість підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел (46 джерел) та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 48с., з яких основний текст – 38 с.

РОЗДІЛ 1

СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ З ІНВАЛІДНІСТЮ З ДИТИНСТВА ТА ДІТЯМ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

1.1. Основні засади надання допомоги дітям з особливими потребами

Видатний англійський філософ Дж. Локк стверджував, що основним завданням кожної держави є створення таких умов життя в країні, де кожна людина могла б вільно користуватися своїми природними правами за умови, що це не буде суперечити таким же правам і свободам іншої людини. Якщо ж державна влада не виконує це основоположне завдання, тобто не захищає прав і свобод людини, вона не має права здійснювати владу від імені народу[17,с. 143].

Перехід до ринкових відносин та побудова соціальної держави в Україні визначили нові підходи до соціального захисту осіб з інвалідністю, які полягають у створенні цілісної системи на сучасних принципах. Приєднання до міжнародних норм права, ратифікація Україною конвенцій Міжнародної Організації Праці (МОП) переорієнтовує політику щодо осіб з інвалідністю до суспільно визнаних стандартів, яких дотримуються високорозвинуті цивілізовані країни, здійснює гармонізацію вітчизняного законодавства до міжнародних стандартів, створює спеціалізовані реабілітаційні установи та безбар'єрне середовище тощо. Ринкова економіка розширює підходи до надання соціальних послуг та утримання центрів обслуговування осіб з інвалідністю. Наше суспільство поступово усвідомлює, що саме йому потрібно пристосовуватись до потреб осіб з інвалідністю, а не навпаки[5,с.2].

Протягом останніх десятиріч у світі відбулися суттєві зміни стосовно ставлення до осіб з інвалідністю. Підставою цих змін є визнання рівності прав осіб з інвалідністю на повноцінне життя в суспільстві та створення державами реальних умов для реабілітації та соціальної інтеграції осіб з інвалідністю. Якщо раніше їх основу становили здебільшого мотиви милосердя до осіб з інвалідністю, то нині – стан дотримання їх прав. Обов'язком держави і суспільства, яка йде

шляхом становлення громадянського суспільства є забезпечення належного соціального захисту і підтримки, соціальної інтеграції, створення рівних можливостей для самореалізації, повноцінного життя, здобуття освіти і працевлаштування, залучення осіб з інвалідністю до духовного, культурного, спортивного життя, а конкретно мова буде йти про дітей з інвалідністю, громадян держави, які в першу чергу потребують захисту, в силу того, що фактично нездатні ще самостійно дбати про себе в силу того, що не досягнули стану своєї правової дієздатності[14].

Рівень державного соціального захисту осіб з обмеженими можливостями є відображенням рівня розвитку суспільства в цілому, але, на жаль, слід констатувати, що сьогодні особи з інвалідністю, а особливо діти з інвалідністю, в Україні найчастіше не можуть вести повноцінний образ життя через існуючі соціальні й фізичні бар'єри. В умовах політичної та економічної нестабільності, що відбувається у теперішній час в Україні, діти з обмеженими можливостями стають однією з найуразливіших верств населення, тому проблеми їх захисту набувають все більшої актуальності та є пріоритетним напрямом сучасної державної соціальної політики, а відсутність змін потребує нових підходів до їх розв'язання проблем[33].

Інвалідність у дітей визначається вченими як стійка соціальна дезадаптація, зумовлена хронічними захворюваннями чи патологічними станами, що різко обмежує можливість включення дитини в адекватні до її віку виховні і педагогічні процеси, у зв'язку з чим вона постійно потребує догляду та допомоги. Це значне обмеження життєдіяльності, що призводять до соціальної дезадаптації внаслідок порушень розвитку і росту дитини, здібностей до самообслуговування, пересування, орієнтації, контролю за своєю поведінкою, навчання, спілкування, трудової діяльності у майбутньому [18,с. 124].

Дитина з інвалідністю - це дитина зі стійким розладом функцій організму, спричиненим захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що зумовлюють обмеження її нормальної життєдіяльності та необхідність додаткової соціальної допомоги і захисту [4].

Сучасна державна політика соціального захисту дітей з обмеженими можливостями включає в себе низку заходів, зокрема створення умов для інтеграції осіб з інвалідністю до активного суспільного життя; підвищення державних гарантій у досягненні вищих соціальних стандартів у матеріальному забезпеченні осіб з інвалідністю; створення безперешкодного середовища для осіб з інвалідністю; забезпечення активної взаємодії державних органів та громадських організацій осіб з інвалідністю у розв'язанні проблем осіб з інвалідністю тощо[5,с. 3].

Законодавство України створює та забезпечує основи соціальної політики у сфері соціального захисту дітей з інвалідністю та їхніх батьків. На сьогоднішній день, в Україні діють два основних законодавчих акти, які ґрунтуються на нормах Конституції, в сфері захисту дітей з інвалідністю, а також осіб з інвалідністю з дитинства, а саме: Закон України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» [1] та Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»[2]. Першим Законом визначено право на матеріальне забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України та соціальний захист осіб з інвалідністю з дитинства та дітей з інвалідністю шляхом встановлення державної соціальної допомоги у відсотках від прожиткового мінімуму.

На дітей з інвалідністю державна соціальна допомога призначається на строк,зазначений у медичному висновку, який видається у порядку, встановленому Міністерством охорони здоров'я України, але не більш як по місяць досягнення дитиною з інвалідністю 18-річного віку включно [10].

Слід зауважити, що надання державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю є поняттям вузьким та являє собою лише складову частину всієї системи соціального захисту осіб з інвалідністю з дитинства та дітей з інвалідністю, будучи однією із форм соціального забезпечення вразливих груп населення[16, с. 125].

Так, Ю. Оболенський та Є. Соболев структуру соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні розглядають як систему реабілітаційних заходів осіб з

інвалідністю, здійснюваних в Україні, яку вони сприймають у широкому розумінні, тобто логічно поєднуючи елементи соціальної допомоги та індивідуальних програм реабілітації. Так, науковці виділяють таку структуру соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні яка представлена на рисунку 1.1. Реабілітаційні заходи щодо осіб з інвалідністю грошового характеру виступають у різних формах та становлять основу державної допомоги дорослим особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю [16, с. 127].

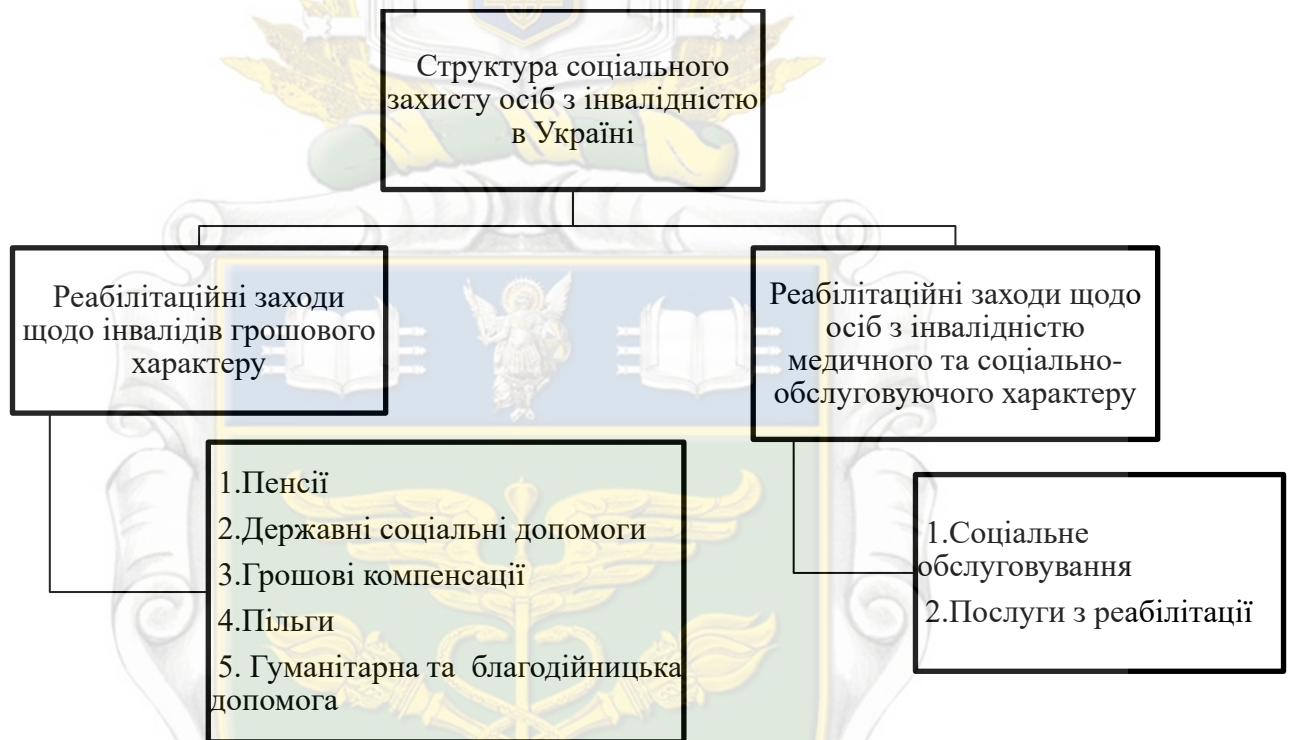

Рисунок 1.1 – Структура соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні

Державна соціальна допомога особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю є складовою частиною системи соціального забезпечення осіб з інвалідністю у цілому та є її формою, полягає у наданні особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю до 18 років матеріального забезпечення – виплати визначених законодавством грошових сум, розмір яких визначається виходячи зі встановленого законом прожиткового мінімуму для відповідної демографічної групи, з метою подолання негативних наслідків, спричинених дією такого соціального ризику, як інвалідність: створення матеріальних підвалин для досягнення максимально можливого рівня їхньої соціалізації та адаптації в

суспільстві, інтелектуальної та фізичної діяльності, відтворення власних ресурсів та розвитку [7, с. 18].

З 2019 року запроваджений новий механізм забезпечення заходами з реабілітації дітей з інвалідністю за принципом «гроші ходять за людиною», що дозволило забезпечити адресність, прозорість та підвищило якість надання реабілітаційних послуг [25].

Але незважаючи на постійну позитивну динаміку зростання пенсійних і соціальних виплат особам з інвалідністю є недостатньою для їх соціального захисту, адже особи з обмеженими можливостями продовжують залишатися найменш забезпеченими категоріями населення в Україні. Такий стан свідчить про необхідність не тільки підвищення соціальних виплат осіб з інвалідністю, але й про зміну технології їх розрахунку та надання [31].

Таким чином, питання створення оптимальних умов життєдіяльності для осіб з обмеженими фізичними можливостями (зокрема, дітей з інвалідністю та осіб з інвалідністю з дитинства) в суспільстві належать сьогодні до першочергових державних завдань. Для того щоб досягти цієї цілі необхідно вжити таких заходів: нормативне закріплення надання державної соціальної допомоги наведеним категоріям осіб, її фінансування та своєчасна виплата. Державна підтримка та захист дітей з інвалідністю покликані в першу чергу задовольнити життєво-необхідні потреби дитини у матеріальних ресурсах, необхідних для харчування, розвитку, забезпечення нормального функціонування організму, входження дітей у соціальний простір. Тому держава має спрямовувати усі свої зусилля саме на підвищення стандартів у сфері надання допомоги та захисту такій категорії населення.

1.2. Використання соціальних технологій у роботі з дітьми з обмеженими можливостями

Соціальні технології в роботі з людьми з інвалідністю можуть бути дуже корисними для поліпшення якості їхнього життя та забезпечення їхньої соціальної інтеграції. Ось деякі з них:

1. Технології доступності: це можуть бути різні технічні засоби, які допомагають людям з інвалідністю забезпечити доступ до інформації та послуг (електронні книги, які можна читати за допомогою спеціальних програм для людей з вадами зору, або програми, які допомагають людям з обмеженою рухливістю керувати комп'ютером).

2. Технології комунікації: це різні програми та засоби, які допомагають людям з інвалідністю спілкуватися з іншими людьми (програми для спілкування за допомогою мовлення, які допомагають людям з вадами мовлення, або програми для спілкування за допомогою жестів, які допомагають людям з вадами слуху)[12, с. 10].

Соціальні технології є специфічним інструментом у соціальній роботі з дітьми з обмеженими можливостями. У довідкових джерелах соціальні технології тлумачаться як сукупність методів вирішення тієї чи іншої соціальної проблеми; спосіб організації і самоорганізації різних видів соціальної діяльності і соціальної взаємодії, прогнозування і діагностики параметрів соціальних процесів. Існує чіткий кореляційний зв'язок між соціальними технологіями й етикою соціальної роботи, етичними принципами соціального захисту і підтримки дітей з особливими потребами [29]. Соціальні технології мають ряд особливих характеристик. Це масштабність, новизна, науковомісткість, ефективність, складність, час існування, адаптивність, надійність, інвалідність (рисунок 1.2)[30].

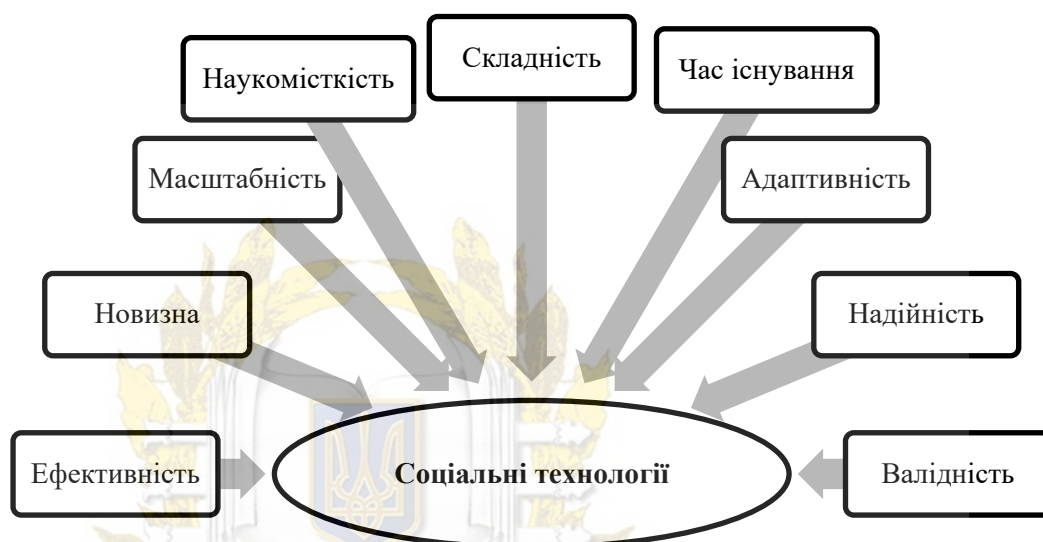

Рисунок 1.2 – Риси соціальних технологій

За цими характеристиками здійснюють поділ соціальних технологій на види які представлено у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Види соціальних технологій

№з/п	Класифікаційна ознака	Види соціальних технологій
1	Масштабність	Глобальні, макро- і мікротехнології
2	Новизна	Інноваційні, модернізовані та ретро, або рутинні
3	Ефективність	Високоєфективні, ефективні, малоефективні і неефективні
4	Наукомісткість	Наукомісткі і не науковомісткі
5	Складність	Прості, складні і дуже складні
6	Час існування	Довгострокові, середньострокові і короткострокові
7	Адаптивність	На високо-адаптивні, адаптивні, погано-адаптивні і не адаптивні
8	Надійність	Надійні і ненадійні

Основні вектори соціального супроводу дітей з особливими потребами співвідносні із наявними проблемами дітей з обмеженими можливостями та їх найближчого оточення (низький суспільно-економічний рівень; житлова обмеженість архітектурні бар'єри місця проживання, незадовільні соціально-побутові умови, нестача й відсутність кваліфікованого догляду за особами з обмеженими можливостями, брак емоційного та психологічного зв'язку з

хворим; брак відповідних знань та умінь у сфері психолого-педагогічної та медичної реабілітації; брак участі в культурі та відпочинку[24, с.254с.253].

Сьогодні до пріоритетів соціального супроводу дітей з інвалідністю є ефективне використання збережених систем та функцій, здатних взяти на себе компенсаторно-корекційне навантаження, повноцінну інтеграцію в суспільство дітей з обмеженими можливостями. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є міжпрофесійна взаємодія при соціальній роботі з дітьми з обмеженими можливостями. У межах такої взаємодії передбачено використання діагностико-консультативних, лікувально-відновлювальних, корекційно-реабілітаційних, навчально-виховних та суто соціальних заходів, упровадження дієвих технологій соціальної підтримки й допомоги особам з інвалідністю, розширення меж колекційного, відновлювального, розвивального впливу на соціалізацію, соціальну адаптацію й реабілітацію осіб з обмеженими можливостями. Кінцева мета усіх впливів полягає у сприянні розвитку особистості та її соціальній реабілітації [22]. Основні вектори соціального супроводу дітей з інвалідністю узагальнено на рисунку 1.3.

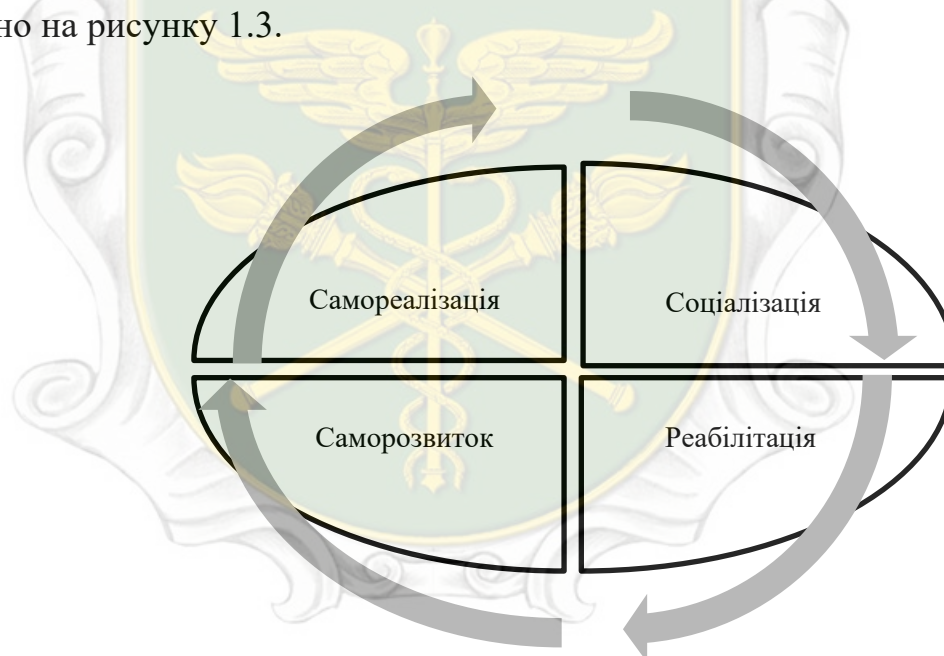

Рисунок 1.3 – Вектори соціального супроводу осіб з інвалідністю

Соціальні технології у роботі з дітьми з обмеженими можливостями насамперед спрямовуються на створення умов для розвитку й навчання, сприяння соціальній адаптації дітей з особливими потребами. Соціальні технології у роботі

з дітьми з обмеженими можливостями покликані вирішити проблеми порушення зв'язку дитини з інвалідністю зі світом, обмеженої мобільності, недостатності комунікацій з однолітками та дорослими, недоступності культурних цінностей, освіти. Сьогодні активно пропагується й утверджується думка про те, що дитина з обмеженими можливостями є наділеною задатками і талантами, проте нерівність можливостей стає перепорою у їх розвитку й розкритті, задоволенні різнобічних соціальних потреб у пізнанні, спілкуванні, творчості [11, с.344, 345].

Діти з інвалідністю потребують спеціальної допомоги та підтримки, щоб забезпечити їхній розвиток та благополуччя. Деякі з послуг, які можуть бути надані дітям з інвалідністю, включають:

1. Медична допомога: діти з інвалідністю можуть потребувати спеціалізованої медичної допомоги, такої як фізіотерапія, реабілітація, лікування та інші.
2. Освіта: діти з інвалідністю мають право на освіту, яка відповідає їхнім потребам та можливостям. Це може включати спеціальні школи, інклюзивну освіту та інші форми навчання.
3. Соціальна підтримка: діти з інвалідністю можуть потребувати допомоги у забезпеченні доступу до соціальних послуг, таких як житло, транспорт, зайнятість та інші.
4. Розваги та спорт: діти з інвалідністю мають право на розваги та спорт, які відповідають їхнім можливостям та інтересам.

Становище дітей з особливими потребами сьогодні ще й погіршується тим, що зазвичай такі діти виховуються у неповних сім'ях, що провокує психологічну пригніченість, безперспективність, апатію, невпевненість у майбутньому [11,с.346].

Певну складність у доборі й упровадженні соціальних технологій для дітей з особливими потребами зумовлює різний підхід до навчання у дітей із вадами розвитку і дітей із нормотиповим розвитком. Розумне, цілеспрямоване виховання допоможе компенсувати певний їх дефект, а завдяки компенсаторним можливостям та гнучкості їх нервової системи у процесі виховання відбудеться

розвиток особистісних якостей. Тому головною умовою освіти дітей з обмеженими можливостями є забезпечення процесу самореалізації та формування соціальних компетенцій кожного вихованця[13].

Можна цілком погодитися із дослідниками, які переконливо доводять, що традиційні засоби навчання не є ефективними, то слід використовувати інноваційні методи і засоби навчання, спрямовані на формування творчого, нешаблонного мислення, розвиток дітей за рахунок максимального розкриття їх природних здібностей. До інноваційних соціальних технологій у роботі з дітьми з особливими потребами відносять казкову імідж-терапію, спрямовану на миттєве перетворення, зміну поведінкових стереотипів. Змінюючи свій образ, дитина змінює характер, стиль поведінки і спілкування[34].

У контексті роботи з дітьми з особливими потребами заслуговують на увагу також комп'ютерні технології, які дають змогу особам із обмеженими можливостями оволодіти простими навичками роботи з пошуковими системами, отримати доступ до безлічі довідників, словників, енциклопедій, отримати доступ до музичного, образотворчого і фотоматеріалу. У межах комп'ютерних технологій роботи з дітьми з особливими потребами заслуговують на увагу комп'ютерні ігри, які є потужним резервом в ігротерапії. Варто зауважити, що комп'ютерна ігротерапія є не лише розвагою, але й тренуванням емоційних, психічних і моторних функцій, моделювання сенсорних, емоційних рухів, формуванням таких якостей, як ухвалення рішення, подолання страху перед непередбаченими обставинами. Існують ігри, які вимагають вміння утримувати в пам'яті і управляти досить великою кількістю параметрів одночасно (стратегічні, тактичні, рольові ігри), інші дозволяють програвати екстремальні стани (автомобільні гонки, а також інші симулятори) [15, с.55, 56].

Соціальні технології у роботі з дітьми з особливими потребами спрямовані на розвиток і соціальну адаптацію дітей. За допомогою цих заходів відбувається активний процес пристосування до соціального середовища, спрямований на збереження та формування оптимального балансу між людиною, її внутрішнім станом і навколишнім середовищем тут і тепер та з перспективою на

майбутнє[28].Нижче наведемо орієнтований перелік використання соціальних технологій роботи з дітьми з особливими потребами і напрями їх впливу на особистість, що формується.

Таблиця 1.2 – Заходи із соціальної адаптації дітей молодшого шкільного віку із неповних сімей

№ п/п	Вид технологій	Напрямок впливу
1	Освітні	Пізнавально-мотиваційний, соціально-педагогічний
2	Ігрові	Пізнавально-мотиваційний, соціально-педагогічний
3	Казкотерапія	Пізнавально-мотиваційний, соціально-педагогічний, психологічний
4	Комп'ютерні	Пізнавально-мотиваційний, соціально-педагогічний, психологічний
5	Лялькотерапія	Пізнавально-мотиваційний, соціально-педагогічний, психологічний
6	Робота з фотографією	Пізнавально-мотиваційний

Отже, у роботі з дітьми з особливими потребами використовуються ігрові, освітні, комп'ютерні технології, казкотерапія, лялькотерапія, робота з фотографією. За допомогою соціальних технологій здійснюється пізнавально-мотиваційний, соціально-педагогічний, психологічний вплив на дитину з особливими потребами, створюються умови для соціальної адаптації, розвитку та загалом соціалізації особистості. Також важливо, щоб суспільство було відкритим та дружнім до дітей з особливими потребами. Це означає, що діти повинні мати доступ до всіх сфер життя, включаючи освіту, культуру, спорт та інші. Тому для цього потрібно створювати умови та програми, які допоможуть таким дітям.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ

ЦЕНТРУ РЕАБІЛІТАЦІЇ «ГАРМОНІЯ» ІМ. Р. ПАНАСЮК

2.1 Основні положення діяльності центру реабілітації «Гармонія» ім. Р. Панасюк

Дітям із особливими потребами доводиться долати немало труднощів, пов'язаних із інтеграцією в суспільство. Причому проблеми виникають різного характеру. Для комфортного життя відповідні умови не створені навіть у найбільших містах, не кажучи вже про невеликі містечка й села. Для таких дітей дуже важливо мати доступ до якісної медичної допомоги, реабілітації та соціальної підтримки. До того ж дітям з особливими потребами доводиться долати багато соціальних бар'єрів, які заважають брати активну участь у суспільному житті[21].

Однією з ключових ознак розвиненого суспільства є забезпечення належного рівня життя для всіх його членів. Середовище без фізичних і соціальних бар'єрів – необхідна умова включення дітей із особливими потребами в соціум. І таке середовище в Україні поступово створюється завдяки наполегливій праці зацікавлених ентузіастів [21].

У Вінниці діє міський центр соціально-психологічної реабілітації для дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Гармонія». Комунальний заклад «Міський центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Гармонія» імені Раїси Панасюк» (далі - Центр) є закладом денного перебування дітей та молоді з інвалідністю з порушенням опорно-рухового апарату та центральної і периферичної нервової системи, дітей віком до трьох років (включно), які належать до групи ризику щодо отримання інвалідності (з метою запобігання виникненню інвалідності), метою діяльності якого є відновлення та підтримка їх фізичного та психологічного стану, адаптація та інтеграція у суспільство. Центр є яскравим прикладом співпраці громадської

організації, міської влади та соціально-відповідального бізнесу, волонтерства (рисунок 2.1).

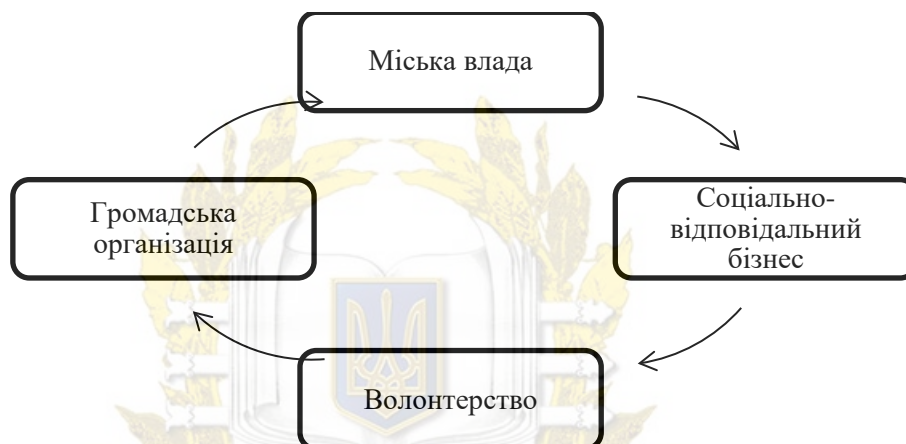

Рисунок 2.1 – Основні складові функціонування Центру.

Центр реабілітації «Гармонія» заснований в 2006 році активістами «Гармонія», як простір, де люди з інвалідністю мають можливість різносторонньо розвиватись. Ключовою особою в заснуванні та довголітньою керівницею центру була активістка захисту прав людей з інвалідністю, Урядова уповноважена з прав осіб з інвалідністю Раїса Панасюк. Після її смерті центру було присвоєне її ім'я.

У 2007 році отримує підтримку від Вінницької міської ради і рішенням від 28.04.2007 року № 978 стає комунальним закладом і офіційну назву Комунальний заклад «Міський центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Гармонія» [37]. У своїй діяльності Центр керується Конституцією України, законами України, нормативними актами Президента України та Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства соціальної політики, цілями та стратегічними пріоритетами Концепції інтегрованого розвитку м. Вінниці 2030 та Стратегії розвитку Вінницької міської територіальної громади до 2030 року – стратегії 3.0 [38], рішеннями Вінницької міської ради, розпорядженнями Вінницького міського голови, рішеннями виконавчого комітету Вінницької міської ради.

Власником Центру є Вінницька міська територіальна громада в особі Вінницької міської ради. Центр підзвітний та підконтрольний Власнику. Органом управління Центру є департамент соціальної політики Вінницької міської ради.

Діяльність Центру поширюється на жителів, які проживають на території населених пунктів Вінницької міської територіальної громади та внутрішньо переміщених осіб, які перебувають на обліку у департаменті соціальної політики Вінницької міської ради[додаток А].

Центр є надавачем соціальних послуг згідно Закону України «Про соціальні послуги»[3] та включений до розділу «Надавачі соціальних послуг» Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг[39]. Методичне та інформаційне забезпечення його діяльності здійснює Вінницький обласний центр соціальних служб. На базі центру надаються соціальні, реабілітаційні послуги, а починаючи з 2022 року ще й послуги раннього втручання. Проводять тут курс підготовки до школи для дітей з інвалідністю «Дошколярик». Фізична реабілітація у центрі передбачає відвідування тренажерного залу, фізичні вправи, оздоровчий масаж[41].

Утримання Центру здійснюється за рахунок коштів бюджету Вінницької міської територіальної громади та інших джерел, не заборонених законодавством України, у тому числі спонсорських, благодійних (гуманітарних).

Положення про Центр затверджує Вінницька міська рада. Штатний розпис Центру затверджується відповідно до типових штатних нормативів, які затверджені Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту, та з врахуванням рішень міської ради про введення до штату центру штатних посад працівників понад типові штатні нормативи. Кошторис та штатний розпис центру затверджується директором департаменту соціальної політики міської ради.

Центр є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунки в органах Державної казначейської служби, печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, штампи, бланки зі своїм найменуванням. Центр може від свого імені набувати майнових та особистих немайнових прав та нести обов'язки, бути позивачем і відповідачем в суді, господарському та третейському судах.

Місцезнаходження центру: Україна, Вінницька область, Вінницький район, місто Вінниця, вулиця Винниченка В., будинок 5.

Основними завданнями Центру є надання клієнтам Центру та членам їх сімей/ законним представникам (рисунок 2.2):

Рисунок 2.2 – Завдання Центру реабілітації «Гармонія» ім. Р. Панасюк
Основними завданнями Центру є [додаток А]:

1. Забезпечує виконання індивідуальних програм реабілітації осіб з інвалідністю шляхом розроблення та виконання індивідуальних планів реабілітації;
2. Залучає членів сімей клієнтів до співпраці в процесі реабілітації, дає їм методичні поради;
3. Сприяє активності клієнтів Центру у творчій, культурній, спортивній, а також в інших сферах громадсько-корисної діяльності;
4. Організовує клуби за інтересами, проводить конкурси, фестивалі;
5. Організовує проведення заходів, спрямованих на успішну реабілітацію та інтеграцію в суспільство осіб, які перебувають в центрі;
6. Направляє у разі потреби осіб, які звернулися до центру, до інших закладів та установ, що можуть забезпечити задоволення їх потреб;

7. Розробляє і випускає відповідні довідково-інформаційні та методичні матеріали, розповсюджує їх серед осіб з функціональними обмеженнями, їх організацій, інших читачів.

На базі «Міського центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Гармонія» ім. Р. Панасюк» надають вінничанам з обмеженими можливостями та членам їх сімей соціальні, реабілітаційні послуги, а з першого січня 2022 року - ще й послугу раннього втручання. Це програма надання допомоги дітям до трьох років, які мають порушення чи затримку розвитку, вчасне і оперативне надання їй допомоги, що дозволяє знизити інвалідизацію дитини в майбутньому. Вона поєднує медичну, психологічну, соціальну, освітню допомогу та надається насамперед дітям перших років життя. Соціальні послуги надаються відповідно до державних стандартів, затверджених наказами Міністерства соціальної політики. Фахівці різного профілю, а саме: логопед, психолог, лікар, фізичний реабілітолог та соціальний працівник, надають кваліфіковану консультацію та пропонують супровід сім'ї. Послуга раннього втручання – це раннє виявлення командою спеціалістів різного профілю проблем зі здоров'ям та розвитком дитини, вчасне і оперативне надання їй допомоги, що дозволяє знизити інвалідизацію дитини в майбутньому. Вона поєднує медичну, психологічну, соціальну, освітню допомогу та надається насамперед дітям перших років життя. Соціальні послуги надаються відповідно до державних стандартів, затверджених наказами Мінсоцполітики.

Центр є неприбутковою установою та не має на меті отримання доходів (прибутків) або їх частин для розподілу серед власників (учасників) працівників (крім оплати праці, нарахування єдиного соціального внеску. Доходи (прибутки) Центру використовуються виключно для фінансування видатків на його утримання, реалізації мети (цілей, завдань) та напрямів діяльності, визначених установчими документами Центру. Майно Центру становлять основні фонди та оборотні кошти, а також матеріальні цінності, вартість яких відображається в самотійному балансі. Майно Центру є комунальною власністю Вінницької міської територіальної громади та належить йому на праві оперативного

управління. Здійснюючи право оперативного управління, Центр володіє та користується зазначеним майном. Право розпорядження майном здійснюється з дозволу Вінницької міської ради.

Джерелами формування майна Центру є:

1. Кошти бюджету Вінницької міської територіальної громади.
2. Майно, передане йому Вінницькою міською радою та юридичними та фізичними особами.
3. Благодійна допомога.
4. Інші джерела, не заборонені законодавством України.

Центр здійснює бухгалтерський облік, веде статистичну звітність. Порядок ведення бухгалтерського, податкового обліку та статистичної звітності визначається відповідним законодавством. Вінницька міська рада має право ініціювати проведення відповідними органами комплексної ревізії діяльності Центру. Центр зобов'язаний надавати будь-яку інформацію щодо здійснення ним господарської, фінансової діяльності та виконання покладених на нього завдань Вінницькій міській раді, її виконавчому комітету, департаменту соціальної політики Вінницької міської ради.

2.2. Організація роботи центру щодо надання послуг дітям з особливими потребами

Надання послуг дітям з особливими потребами є важливою складовою соціальної підтримки та інклюзії. Особливі потреби можуть включати фізичні, розумові, емоційні та поведінкові відмінності, які можуть впливати на здатність дитини до навчання, спілкування та самостійності.

Надання послуг дітям з особливими потребами включає:

1. Ранню інтервенцію: це програма, яка надає допомогу дітям з особливими потребами від народження до 3 років. Це може включати розвивальні заняття, фізіотерапію, логопедію та інші послуги.

2. Індивідуальну освіту: це навчання, яке відповідає потребам дитини з особливими потребами. Це може включати індивідуальні заняття з вчителем, спеціальні класи та інші форми навчання.

3. Психологічну підтримку: це може включати консультування для дитини та її родини, психотерапію та інші послуги.

4. Медичну допомогу: це може включати:

➤ Медичні обстеження та діагностику: це допомагає встановити діагноз та визначити потреби дитини в медичній допомозі.

➤ Лікування та реабілітацію: це може включати фізіотерапію, реабілітаційні заняття, масаж та інші методи лікування.

➤ Медичне обладнання та пристосування: це може включати різноманітні пристосування, які допомагають дитині з інвалідністю бути більш самостійною та забезпечують її безпеку.

➤ Постійний медичний нагляд: це може включати постійний моніторинг стану здоров'я дитини та надання необхідної медичної допомоги.

Для отримання соціальних послуг згідно з наказом директора Центру на підставі рішення про надання соціальних послуг, прийнято департаментом соціальної політики міської ради соціальної політики міської ради:

1. Для здійснення комплексних реабілітаційних заходів на підставі рішення про надання послуг із комплексної реабілітації (абілітації), прийнятого Центром;

2. Для отримання послуги раннього втручання згідно з наказом директора Центру на підставі направлення закладу охорони здоров'я.

3. Для отримання послуг в Центрі клієнт або його законний представник подає до департаменту соціальної політики міської ради заяву та пред'являє документи, перелік яких визначено:

3.1 Для отримання соціальних послуг Порядком організації надання соціальних послуг, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України;

3.2 Для отримання послуг з комплексної реабілітації. Порядком здійснення реабілітаційних заходів комунальним закладом «Міський центр

соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Гармонія» імені Раїси Панасюк», затвердженим рішенням вінницької міської ради;

3.3 Для отримання послуги раннього втручання Методичними рекомендаціями щодо впровадження практики надання послуги раннього втручання для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя, затвердженими наказом Мінсоцполітики;

4. Фахівець Центру у відповідності до індивідуальної реабілітаційної програми, розробленої лікарсько-консультативними комісіями або медико-соціальними експертними комісіями, розробляє індивідуальний план з її реалізації та залучає до виконання заходів реабілітації відповідних спеціалістів Центру.

5. З метою визначення прав та обов'язків клієнтів, які зараховуються до Центру, і фахівців Центру, між клієнтом або його законним представником та Центром укладається договір про надання послуг.

6. На кожного клієнта, якого обслуговує Центр, ведеться облікова картка, в якій містяться відомості про особу, яка перебуває в Центрі, зміст та результати наданої їй допомоги.

Працівники Центру допомагають молоді з особливими потребами адаптуватись до соціального життя, постійно створюють нові програми та проекти. Заходи, які відбуваються за ініціативи Центру призначені не тільки для людей з інвалідністю, але й для інших людей також. Центр «Гармонія» ім. Р. Панасюк – це можливість жити по-іншому, незважаючи на інвалідність. Центр займається не тільки цією вузькою спеціалізацією, це також все, що стосується розвитку міста: екологія, розвиток транспорту, доступність, брендування міста. Тобто це різні проекти для того, щоб місто загалом ставало краще, не тільки у сфері інклюзії.

За 2022 бюджетна програма Центру забезпечила надання соціальних послуг з комплексної реабілітації та послуг раннього втручання 131 особі з функціональними обмеженнями, в тому числі: діти – 61 особа, молодь – 70 осіб. За цей період кошти програми забезпечили надання 12461 соціальних послуг,

25370 послуг з комплексної реабілітації та 380 послуг раннього втручання та консультацій 7543 відвідувачам Центру. Збільшення кількості соціальних послуг, які були надані Центром, а саме послуг інформування, на 3133 послуги відбулось у зв'язку з виникненням психологічного напруження та розгубленістю клієнтів Центру, викликаними впровадженням режиму воєнного стану в Україні. Зменшення кількості послуг з комплексної реабілітації, які були надані Центром, на 3143 послуги відбулось у зв'язку з частковим наданням послуг комплексної реабілітації вдома у одержувачів та зменшенням кількості одержувачів, що отримують послуги в Центрі, на 7 осіб внаслідок їх вимушеної міграції за кордон через впровадження режиму воєнного стану в Україні, а також відсутності доступних укриттів[26].

Таблиця 2.1 – Показники надання послуг в Центрі «Гармонія» за 2022 р.

Показники	Затверджено	Виконано
Середньорічні витрати на одне місце в Центрі, тис. грн.	89368,31	83592,53
Кількість соціальних послуг, які надані Центром, од.	31234	38211
Кількість послуг з комплексної реабілітації, які надані Центром, од.	28513	25370
Кількість послуг раннього втручання, які надані Центром	380	380

Загалом Центр надає широкий спектр послуг як для дітей з особливими потребами так і для її родини. Психолог працює з сім'єю, з братами та сестрами та безпосередньо з самою дитиною. Це психолого-педагогічна реабілітація, консультування, діагностика, патронаж, психологічна та педагогічна корекція. Звісно, це і фізична реабілітація, куди входить консультування, лікувальний масаж, лікувальна фізкультура. Важливим аспектом є соціальна та побутова реабілітація, в межах якої навчають основних соціальних навичок, проводиться працетерапія та надається необхідна інформація, а також забезпечення соціально-побутового патронажу.

Спільно із вихованцями Центру здійснювались заходи, спрямовані на підтримку молоді з особливими потребами, а саме: тренінги «Саморозвиток», «Статеве виховання – підлітки», психологічні тренінги, психологічні та педагогічні заняття з батьками, семінари «Доступність», «Працевлаштування», «Аудит доступності», лекції-практикуми «Здоровий спосіб життя», «Здорове харчування», «Кулінарний клуб»; навчальні програми «Дошколярик», «Школа творчості», навчання з гугл-додатків; спортивно-розвиваючі заходи: тренування, змагання та турніри з боулінгу, шахів, жиму штанги, бочче, спортивної риболовлі, проведений всеукраїнський турнір з «Регбі на візках», діє Студія танцю на візках, також організуються та проводяться майстер-класи з формування інклюзивної свідомості, зустрічі на тему «Дитяча інклюзивна література, як інструмент для нової української школи», табори для дітей та підлітків з особливими потребами тощо [42].

У центрі є тренажерна зала, можливість відвідувати масажі, індивідуальні заняття з ЛФК, курси англійської мови. Діє музичний гурток, гурток творчості, група психологічної взаємопідтримки; постійно організуються тренінги, зустрічі, екскурсії та багато інших цікавих заходів. Також доступні послуги служби перевезення людей на візках та служби супроводу людей із інвалідністю.

Служба перевезення людей з інвалідністю – це організація, яка забезпечує транспортні послуги для людей з обмеженими можливостями. Ці послуги включають перевезення на візках, забезпечення спеціальних місць для осіб з інвалідністю у транспорті, а також допомогу з посадкою та висадкою з транспорту. Служба перевезення осіб з інвалідністю може бути надана як комерційна послуга, або ж бути частиною соціальної програми, яка забезпечує доступність транспорту для людей з обмеженими можливостями.

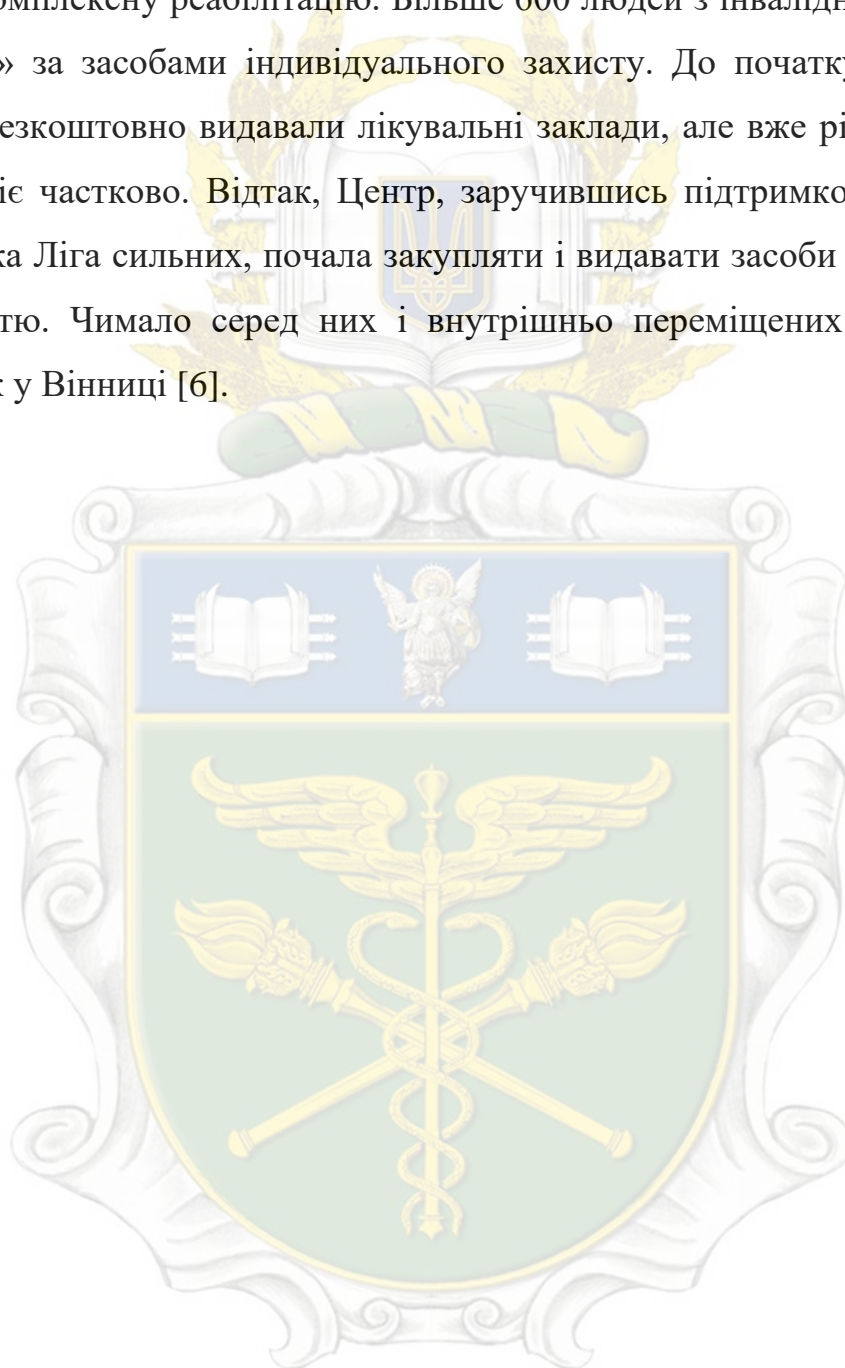
Так, ще з 2006 року у місті доступна послуга Служби перевезення для людей на візках. Тоді ГО «Гармонія» спільно з Вінницькою міською радою виграли обласний конкурс «Розвиток територіальних громад». Так у місті з'явилася перша автівка, обладнана підйомником. З того часу в місті й надалі збільшується кількість низькопідлогового транспорту, а це неймовірно зручно не

тільки для осіб з інвалідністю, але й для всіх маломобільних верств населення. Зараз у Вінниці є чотири автомобілі, які перевозять людей на візках. Заявки приймає диспетчер, який сам пересувається на візку. Служба діє при Міському центрі соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Гармонія» ім. Р. Панасюк. Замовити таку послугу можуть люди з інвалідністю 1 і 2 груп із захворюваннями опорно-рухового апарату на візку та люди, яким важко пересуватись і які живуть в межах Вінницької територіальної громади. Замовляти послугу потрібно завчасно, за 2 робочих дні до того, як її необхідно надати. Авто доступне протягом всього робочого дня з 9-ї до 18-ї години. Служба фінансується коштом міського бюджету, також із допомогою меценатів та партнерів [32]. З 2011 по 2015 з міського бюджету виділялось щорічно 360 тис. грн[42].

За минулий рік відбулось 7500 тисяч виїздів. Послуга є безоплатною. Скористатися нею можуть як вінничани, так і внутрішньо переміщені особи. Перевезення осіб з інвалідністю – це процес перевезення людей з обмеженими можливостями з одного місця в інше. Для забезпечення безпеки та комфорту пасажирів з обмеженими можливостями, транспорт обладнаний спеціальними пристроями, такими як підйомники, ремені безпеки, спеціальні сидіння та інші. Крім того, перевізники мають спеціальну підготовку та досвід у роботі з особами з інвалідністю, щоб забезпечити їм максимальний комфорт та безпеку під час перевезення[23]. Також за ініціативи Центру відбулося відкриття кав'ярні «Кульбабка». «Кульбабка» – це місце, де працюють люди з інвалідністю, місце, де можна придбати хендмейд вироби, або ж замовити їх створення. Тож купуючи каву, люди, допомагають розвиватися проєкту та забезпечувати робочі місця. Це допомагає руйнувати бар'єри й стереотипи щодо людей з інвалідністю[40].

З початком повномасштабного вторгнення підтримкою переселенців з інвалідністю займаються у міському центрі соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Гармонія» імені Раїси

Панасюк. Щоб отримати безкоштовну комплексну реабілітацію у центрі, потрібно обов'язково перебувати на обліку в міському Департаменті соціалістики. Переселенці з інвалідністю у Центрі можуть безкоштовно отримати інвалідний візок та комплексну реабілітацію. Більше 600 людей з інвалідністю звернулися до «Гармонії» за засобами індивідуального захисту. До початку повномасштабної війни їх безкоштовно видавали лікувальні заклади, але вже рік, як ця послуга не діє, або діє частково. Відтак, Центр, заручившись підтримкою партнерів, серед яких спілка Ліга сильних, почала закупляти і видавати засоби гігієни для людей з інвалідністю. Чимало серед них і внутрішньо переміщених осіб, які знайшли прихисток у Вінниці [6].

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ З ІНВАЛІДНІСТЮ

3.1 Світовий досвід реалізації державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства

На сучасному етапі розвитку суспільства проблема соціального захисту та державної підтримки осіб з інвалідністю є особливо актуальною і потребує реформування та вдосконалення. Україна, як держава, що прагне до вступу в Євросоюз, повинна враховувати зарубіжний досвід провідних країн світу у галузі державної політики підтримки осіб з інвалідністю та його виконання. Це дасть змогу розв'язати перелік питань, що стосуються вирішення проблеми надання освіти, працевлаштування, інтеграції осіб з інвалідністю у навколишнє середовище та реалізації їх можливостей і здібностей [9, с. 151].

Вивчення досвіду зарубіжних країн, а також співпраця з державними структурами європейських країн допоможе Україні розробити власну систему соціального захисту та державної підтримки дітей з інвалідністю. Ці заходи дають можливість для проведення аналогій, здійснення вже перевірених історією кроків на шляху демократизації національної захисної системи [35, с. 72].

Серед тенденцій сучасного розвитку європейських систем соціального захисту чітко простежується курс на залучення до вирішення проблем недержавних інститутів суспільства, аналіз якого дасть змогу запропонувати корективи та шляхи реалізації змін у вітчизняній системі соціального обслуговування людей з інвалідністю. [19, с. 39].

Основні напрями соціального захисту осіб з інвалідністю у країнах ЄС представлені на рисунку 3.1.

Рисунок 3.1 – Основні напрями соціального захисту осіб з інвалідністю у країнах ЄС.

Більшість країн Європейського Союзу схиляється до того, щоб надавати допомогу у вигляді нагляду за людиною, яка його потребує, а також заходам з реабілітації, аніж фінансовій допомозі. Проте, треба брати до уваги, що у більшості європейських країн страхування життя є обов'язковим, тому кошти на ліки можна отримати за медичним страхуванням. ЄС підходить до вирішення проблем інвалідності, спираючись на позиції прав людини, що означає сприяння активному зануренню і повної участі осіб з інвалідністю у житті суспільства [20, с. 150].

Для призначення грошових виплат у зв'язку з інвалідністю у країнах ЄС використовують три підходи:

- процедурний підхід – виявлення причин, через які особа припинила працювати, та перешкод, які заважали особі продовжувати працювати за попереднім місцем роботи;
- профільний підхід – виявлення, чому особа не здатна отримати роботу відповідно її продуктивності і попиту на ринку праці;
- функціональний підхід – виявлення рівня функціональних недоліків особи [16, с. 124].

Система соціального забезпечення дітей з інвалідністю в Сполучених Штатах Америки (далі – США) пропонує сім'ям, де виховуються діти з

інвалідністю різноманітний спектр виплат через Адміністрацію соціального забезпечення (державний орган), Medicaid (державну медичну програму), страхування, гранти тощо. З точки зору державного забезпечення нас цікавить Supplemental Security Income (SSI) – це державна соціальна допомога призначена для дітей з інвалідністю, які виховуються в малозабезпечених сім'ях. Якщо дохід сім'ї відповідає обмеженням, а дитина відповідає стандартам інвалідності SSI, то дитина з інвалідністю може отримувати допомогу, розміри якої становлять від 647 до 771 американських доларів на місяць. Залежно від політики штату можуть здійснювати дотації до цієї суми. Також, варто зазначити, що у більшості штатів, дитина яка має право на SSI, автоматично здобуває право на Medicaid – як основний спосіб компенсації витрат на лікування дітей з інвалідністю[36, с. 191]. Система освіти у США спрямована на допомогу в навчанні та вихованні дітей з обмеженими можливостями. Навчання здійснюється не в спеціалізованих закладах (так, як в Україні), а в звичайних школах, що полегшує інтеграцію дітей у соціум.

Шведська система державної допомоги сім'ям, де виховуються діти з інвалідністю як частина соціально - демократичної моделі соціального захисту включає такі основні види допомоги. 1. Допомога на догляд за дитиною з інвалідністю. Це грошові виплати, які може отримати дитина з інвалідністю, якщо вона потребує додаткового догляду та забезпечення. Розмір даної допомоги становить 2422 – 9688 шведських крон на місяць. 2. Надбавки. Це додаткові грошові виплати для дітей з інвалідністю (та осіб з інвалідністю), рівень життя яких є дуже дорогим відповідно до ступеню їхньої інвалідності. Розміри таких надбавок змінюються у сумі від 1 163 шведських крон до 2713 шведських крон на місяць. Розмір надбавки залежить від того скільки рівень життя дитини з інвалідністю потребує додаткових коштів. 3. Компенсація батькам дітей з інвалідністю «Contactdays». Батьки, які виховують дітей з інвалідністю отримують грошову компенсація – 80% від доходу – на 10 «контактних днів» на одну дитину щороку до моменту, коли дитині з інвалідністю виповниться 16 років. Ці дні виділені з метою заохочення батьків відвідати своїх дітей у школі,

взяти участь у шкільних заходах та навчанні для батьків. Дана система передбачає, що сім'я, де виховуються діти з інвалідністю може отримувати одночасно допомогу на догляд за дитиною з інвалідністю та надбавку до неї.

У Шотландії соціальні послуги для людей з фізичними та розумовими вадами надаються департаментом соціальної роботи місцевої влади та волонтерськими організаціями. Їх завдання полягає в допомозі цим людям вести повноцінне життя наближено до людей та суспільства. Основною формою підтримки людей з функціональними обмеженнями є робота з ними вдома: доставлення харчів, функціонування системи сигналізації, прання. Соціальні служби надають довго- та короткотривалу опіку (на вихідні, під час відпустки).

У Франції поняття «особа з інвалідністю» сприймається як «особа зі злегка пониженою здатністю адаптації». Для осіб з інвалідністю, яким не виповнилось ще 20 років і які навчаються в школі, існує Спеціалізована комісія по освіті, яка надає висновки щодо можливості їх навчання разом зі здоровими дітьми. Батькам, які виховують дитину з інвалідністю, виплачується допомога. Якщо за дитиною доглядає стороння особа, то на це також передбачені кошти. Сума допомоги залежить від фінансового стану сім'ї [36, с. 193].

Таким чином, соціальна політика України, як і багатьох індустріально розвинутих країн світу, спрямована на забезпечення належних умов для повноцінного життя дітей з інвалідністю. Про це свідчить державна система соціального захисту, яка полягає у наданні грошової допомоги, засобів пересування та спеціально обладнаного громадського транспорту, протезуванні, орієнтації і сприйнятті інформації, пристосованого житла, стороннього догляду або опіки. Зарубіжний досвід організації соціальної роботи включає в себе різноманітні підходи та методики, які використовуються для покращення якості життя людей, які потребують допомоги. На прикладі зарубіжних країн ми можемо бачити, що крім розвитку державних соціальних програм та соціального захисту, велику увагу потрібно приділяти зростанню статусу і результативності діяльності недержавних соціальних організацій.

Із світових моделей соціального захисту та соціальної стратегії для України найбільш пасує соціал-демократична модель в цілому і, зокрема, такі її типи, як шведська (скандинавська соціальна модель, німецька модель) соціального ринкового господарства, в яких у найбільш помітно виражена соціальна орієнтація. Вони більшою мірою пов'язані з українськими соціальними традиціями, у яких важливе місце посідали ідеї соціальної справедливості і захищеності. Задля досягнення найкращого результату не варто просто копіювати конкретну модель, важливо розуміти особливості країни, менталітету і втілювати у життя тільки, те що притаманне національним особливостям.

3.2.Рекомендації щодо соціального супроводу дітей з обмеженими можливостями з використанням інноваційних технологій соціальної роботи

При виборі та упровадженні інноваційних соціальних технологій у роботі з людьми дорослого віку з особливими потребами слід дотримуватися таких рекомендацій:

1. Реалізувати індивідуальний підхід при побудові програми та плану реабілітації дорослих з особливими потребами.
2. Здійснювати моніторинг прогресу реадaptaції та реабілітації дітей з особливими потребами.
3. Здійснювати добір адекватного інструментарію і форм роботи з особами з обмеженими можливостями залежно від їх індивідуальних особливостей, фізичної активності, загального соматичного стану людей дорослого віку з особливими потребами.
4. Варіювати методи і форми роботи з особами із обмеженими можливостями.
5. Приділяти особливу увагу самоаналізу власних досягнень особами із обмеженими можливостями.

6. Сприяти підвищенню рівня задоволеності людей з обмеженими можливостями своїм життям через використання арт-терапевтичних методик, пізнавальних занять, творчих справ.

7. Практикувати проведення соціальних корекційних тренінгів для осіб з обмеженими можливостями

8. Велику увагу приділяти використанню комунікативних інструментів при роботі з особами із обмеженими можливостями.

9. Створювати й демонструвати учасникам реабілітаційних занять мотиваційні ролики, які формують адекватне сприйняття статусу особи з обмеженими можливостями .

10. Поєднувати соціальні засоби із фізичною реабілітацією осіб з особливими потребами.

11. Використовувати інтерактивні методи й форми роботи з особами з обмеженими можливостями .

12. Залучати до розробки тренінгових, реабілітаційних занять людей з особливими потребами психіатрів, фізичних реабілітологів, соціальних працівників.

13. Надавати можливість людям з особливими потребами брати участь у громадських, колективних творчих справах, демонструвати свої вміння й досвід.

14. Практикувати проведення корекційних занять і реабілітаційних заходів із обов'язковим невимушеним живим спілкуванням учасників між собою та фахівцями, які з ними працюють.

15. Практикувати ігрові форми проведення корекційних занять, музичний супровід, гімнастичні та релаксаційні вправи залежно від загального соматичного стану осіб з обмеженими можливостями.

Можна запропонувати орієнтовну тематику заходів соціального супроводу для людей із обмеженими можливостями. Ці заходи мають просвітницьке спрямування. Їх мета – донести до осіб з інвалідністю можливості соціальних технологій, спрямований на оптимізацію їх життя. Заходи наведено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Орієнтовна тематика заходів соціального супроводу для людей із обмеженими можливостями

№ п/п	Тема заходу	Цільові аудиторії заходу	Формат проведення заходу
1	Нові технології як засіб оптимізації життя з осіб з інвалідністю	Особи із порушенням зору	Аудіолекторій
2	Цифрові технології як засіб організації професійної діяльності осіб з інвалідністю	Особи із порушення слуху	Відеолекторій з сурдоперекладом
3	Розширення меж комунікації осіб з інвалідністю	Різні категорії осіб з інвалідністю	Лекторій
4	Технології, що змінили життя осіб з обмеженими можливостями	Різні категорії осіб з інвалідністю	Відеопрезентація
5	Технології, що змінили моє життя	Різні категорії осіб з інвалідністю	Сторітейлінг
6	Як оптимізувати життя осіб з інвалідністю у XXI столітті	Різні категорії осіб з інвалідністю	Дискусія
7	Що треба змінити у соціальних технологіях роботи з особами з інвалідністю	Різні категорії осіб з інвалідністю	Ярмарок ідей

Для проведення цих заходів можна скористатися новими платформами, наприклад це може бути Zoom. Тематика заходів передбачає обмін досвідом людей з обмеженими можливостями щодо використання сучасних технологій у їх житті та професійній діяльності, дискусійне обговорення значення сучасних соціальних технологій у житті людей з обмеженими можливостями.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

В результаті проведеного дослідження було сформульовано ряд висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на удосконалення системи надання державної соціальної допомоги осіб з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю, проаналізовано специфіку використання соціальних технологій у роботі з дітьми та дорослими з обмеженими можливостями, сформульовано рекомендації щодо соціального супроводу осіб з обмеженими можливостями з використанням інноваційних технологій соціальної роботи.

Характеризуючи систему та порядок надання соціальної допомоги в Україні можна стверджувати, що державна соціальна допомога осіб з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю є складовою частиною системи соціального захисту осіб з інвалідністю загалом та полягає у наданні осіб з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю до 18 років матеріального забезпечення – виплати визначених законодавством грошових сум, розмір яких визначається, виходячи із встановленого законом прожиткового мінімуму для відповідної групи, з метою подолання негативних наслідків, спричинених дією такого соціального ризику, як інвалідність: створення матеріального підґрунтя для досягнення максимально можливого рівня їхньої соціалізації та адаптації в суспільстві, інтелектуальної та фізичної діяльності, відтворення власних можливостей та розвитку.

Для того, щоб вийти на новий рівень в системі соціального захисту необхідно створити єдину систему обліку та аналізу дитячої інвалідності та її окремих показників – реєстр дітей з інвалідністю. Пріоритетними сферами суспільного життя, в яких діти з особливими потребами повинні отримувати державну підтримку та допомогу, повинні стати охорона здоров'я, соціальні послуги, освіта, зайнятість. Соціальна допомога має надаватись залежно від важкості інвалідності, соціальних факторів, ступеня потреби у соціальному захисті; надання допомоги на догляд за дитиною залежно від важкості захворювання дитини з особливими потребами та майнового становища сім'ї. У

межах наукового пошуку пропонуємо заходи для осіб з інвалідністю. Це аудіолекторій, відеолекторій з сурдоперекладом, лекторій, відеопрезентація, сторітейлінг, дискусія, ярмарок ідей. Тематика заходів різноманітна: «Нові технологій як засіб оптимізації життя з осіб з інвалідністю», «Цифрові технології як засіб організації професійної діяльності осіб з інвалідністю», «Розширення меж комунікації осіб з інвалідністю», «Технології, що змінили життя осіб з обмеженими можливостями», «Технології, що змінили моє життя», «Як оптимізувати життя осіб з інвалідністю у XXI столітті», «Що треба змінити у соціальних технологіях роботи з особами з інвалідністю». Центр реабілітації «Гармонія» ім. Р. Панасюк – це організація, яка спрямована на забезпечення дітей з інвалідністю доступу до всіх сфер життя та їх повноцінну інтеграцію в суспільство.

Необхідною частиною розвитку інклюзивного середовища є популяризація і створення по всій Україні таких Центрів задля забезпечення розвитку і благополуччя. Попри війну працівники Центру реабілітації «Гармонія» ім. Раїси Панасюк продовжують активно опікуватися своїми підопічними. Наразі психологи, логопеди та соціальні педагоги консультують їх в онлайн-форматі та поза межами приміщення. Це зумовлено заходами безпеки та необхідністю підтримувати постійний контакт із людьми.

Для забезпечення достатнього життєвого рівня дітей з інвалідністю, дотримання їх прав і свобод необхідно вжити наступних заходів:

1. Розмір соціальної допомоги для дитини з інвалідністю не має визначатись у відсотковому відношенні до прожиткового мінімуму.
2. Передбачити надання соціальної допомоги дітям з особливими потребами залежно від важкості інвалідності, соціальних факторів, ступеня потреби у соціальному захисті; надання допомоги на догляд за дитиною з інвалідністю залежно від важкості захворювання та майнового становища сім'ї;
3. Збільшення фінансування для вразливих категорій населення, за рахунок збільшення кількості недержавних фондів.

4. Передбачити виплати компенсацій за невикористані пільги.
5. Створення податкових пільг для стимулювання недержавних фондів соціального забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про державну соціальну допомогу осіб з інвалідністю з дитинства та дітям-осіб з інвалідністю: Закон України від 16.11.2000р. № 2109-III. Дата оновлення: 16.09.2022.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-14#Text> (дата звернення: 13.05.2023).
2. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від від 21.03.1991 № 875-XII. Дата оновлення: 06.11.2022.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення: 13.05.2023).
3. Про соціальні послуги: Закон України від від 17.01.2019 № 2671-VIII. Дата оновлення: 27.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 13.05.2023).
4. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001р. № 2402-III. Дата оновлення: 31.03.2023.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 24.05.2023).
5. Актуальні проблеми соціального захисту інвалідів в Україні. URL: <https://soczah.blogspot.com/> (дата звернення: 24.05.2023).
6. Безкоштовний візок та реабілітація: як у Вінниці допомагають переселенцям з інвалідністю. URL: <https://invak.info/reabilitatsiya/bezkoshtovnij-vizok-ta-reabilitaciya-yak-u-vinnici-dopomagayut-pereselencyam-z-invalidnistyu-video.html>.
7. Бурлака О. До характеристики реабілітаційних заходів інвалідів з дитинства та дітей-інвалідів. *Цивільне право і процес*. 2019. №19. С. 16-21. URL: [file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/Pgip_2016_10_11%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/Pgip_2016_10_11%20(3).pdf).
8. Галицький О. М., Гришова Р. В. Світовий досвід реалізації державної політики підтримки осіб з інвалідністю та його імплементація в Україні.

Інвестиції: практика та досвід. 2019. №6. С. 122-127.

9. Гусар Н. Європейський досвід реалізації політики підтримки осіб з інвалідністю.

Актуальні проблеми ефективного соціально-економічного розвитку України: пошук молодих: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 21 квітня. 2021 р. Вінниця, 2021. С. 151–153.

10. Державна соціальна допомога осіб з інвалідністю з дитинства та дітям-осіб з інвалідністю. URL: <https://dszn-zoda.gov.ua/node/187> (дата звернення 24.05.2023).

11. Іванова А.С., Панов М.С. Соціально-психологічні особливості реабілітації дітей з обмеженими психофізичними можливостями. Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 9–10 квітня 2018 р.; редкол.: В. Л. Погребна, Н. В. Островська, І. Ю. Тонкіх та ін. Д. : ЛПА, 2018. С. 343-346.

12. Інклюзія осіб з інвалідністю при гуманітарному реагуванні: посібник для органів і закладів, залучених до організації та надання допомоги й послуг населенню при гуманітарному реагуванні / Є. Борисенко та ін; за ред. О. Іванова. 2022. 48 с.

13. Інноваційні технології навчання дітей з особливими потребами. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-innovaciyni-tehnologi-navchannya-ditey-z-osoblivimi-potrebami-314498.html> (дата звернення: 29.05.2023).

14. Інформація для осіб з інвалідністю щодо посилення їх соціального захисту. URL: <https://berislav-mr.gov.ua/sotsialnyj-zahyst/sotsialnyj-zahyst-osib-z-obmezhenymy-mozhlyvostyamy/informatsiya-dlya-osib-z-invalidnistyu-shhodo-posylennya-yih-sotsialnogo-zahystu/> (дата звернення: 29.05.2023)

15. Колосова О. Інноваційні технології навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм* : збірник

- матеріалів науково-практичної конференції. Вінниця:ТОВ “Меркьюрі-Поділля“, 2018. Вип. 6. С.54-56.
- 16.Кривша О. В. Теоретичні засади реалізації соціального захисту осіб з інвалідністю (з особливими проблемами) в Україні. *Наукові перспективи*. 2023. № 4 (34). С. 123–129.
- 17.Лис В. І. Правове регулювання трудових відносин людей з інвалідністю // Світовий розвиток науки та техніки:матеріали LVIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 30 грудня. 2020 р,Тернопіль, 2020. С. 142-146.
- 18.М. Б. Школьник, В. М. Михальчук. Реабілітація дітей з інвалідністю: медико-соціальна характеристика сім'ї. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2022. № 2. С. 10-15.
- 19.Мельник В. Соціальний захист осіб з інвалідністю: засади правового регулювання окремих держав-членів ЄС. *Конституційне право*. 2018. №7. С. 133-138.
- 20.Молоченко І. А. Соціальне обслуговування людей з інвалідністю за кордоном: кращий досвід і можливості його впровадження в Україні.*Теорія і методика професійної освіти*. 2020. №20. С. 145- 148.
21. Олена Чернобривенко: «Наші заходи спрямовані на побудову інклюзивного середовища, де зручно всім». URL: <https://gurt.org.ua/interviews/26424/>.
- 22.Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми з обмеженими функціональними можливостями за кордоном. URL: <https://mybiblioteka.su/2-902.html> (дата звернення: 29.05.2023).
- 23.Понад сім тисяч виїздів на рік: Як у Вінниці працює Служба перевезення для людей на візках. URL: <https://www.vmr.gov.ua/ponad> (дата звернення: 26.05.2023).
- 24.РаєвськаЯ. Особливості міжпрофесійної взаємодії при роботі з людьми з обмеженими можливостями. Соціальне партнерство та міжвідомча взаємодія у вирішенні актуальних проблем інклюзії: матеріали Міжнародної науковопрактичної конференції (Чернівці, 22 листопада 2019 р.). Чернівці: Технодрук, 2019. С. 252-254.

25. Реабілітація дітей. URL: <https://www.ispf.gov.ua/diyalnist/reabilitaciya-ditej> (дата звернення: 29.05.2023).
26. Результати аналізу ефективності бюджетної програми станом на 01.01.2023 року. URL: file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/96_0813241_2022.PDF (дата звернення: 24.05.2023).
27. Смирнова І. І., Медведєва Т. А., Серьогіна О. В. Дослідження проблем соціального захисту людей з інвалідністю в Україні. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 2. С. 105-111.
28. Соціальна адаптація дітей з особливими потребами. URL: <http://redhat.org.ua/psychology> (дата звернення: 29.05.2023).
29. Соціальні технології і технології соціальної роботи. URL: https://pidru4niki.com/16850303/sotsiologiya/sotsialni_tehnologiyi_tehnologiyi_sotsialnoyi_roboti (дата звернення: 10.05.2023).
30. Соціальні технології: поняття, сутність, принципи, типології. URL: <https://studfile.net/preview/6871364/> (дата звернення: 29.05.2023).
31. Теоретико-методологічні засади дослідження соціально-економічного і правового захисту осіб що мають вади опорно рухового апарату. URL: https://allref.com.ua/uk/skachaty/Teoretikometodologichni_zasadi_doslidjennya_socialnoekonomichnogo_i_pravovogo_zahistu_osib_sho_mayut_vadi_oporno_ruhovogo_aparatu36?page=5 (дата звернення 28.05.2023).
32. У Вінниці працює Служба перевезення для людей з інвалідністю. URL: <https://misto.vn.ua/misto/u-vinnici-pracyuye-sluzhba-perevezennya-dlya-lyudej-z-invalidnistyu/>.
33. Урядова гаряча лінія допомагає вирішувати соціальні проблеми. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/uryadova-garyacha-liniya-dopomagaye-virishuvati-so/> (дата звернення: 29.05.2023).
34. Формування акмеологічної позиції у дітей з особливими освітніми потребами в умовах акмеологічного освітньо-реабілітаційного простору. URL: <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-akmeologichnoi-pozicii-u-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-umovah-akmeologichnogo-osvitno->

- [reabilitacijnogo-prostoru-176175.html](https://www.msp.gov.ua/content/reestr-nadavachiv-socialnih-poslug.html) (дата звернення: 29.05.2023).
35. Черних А. О. Функціонування вітчизняної системи соціального захисту дітей в умовах дії воєнного стану. 2016. С. 71.
36. Шаповалова Т., Шумінська Д. Міжнародний досвід соціального захисту сімей, де виховуються діти з інвалідністю. 2021. №1. С. 239-244.
37. Про створення комунального закладу «Міський центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Гармонія»: рішення Вінницької міської ради від 28.04.2007 р. № 978.
38. Про затвердження Стратегії розвитку Вінницької міської територіальної громади до 2030 року – Стратегії 3.0: рішення Вінницької міської ради від 26.02.2021 № 194.
39. Реєстр надавачів соціальних послуг.
URL: <https://www.msp.gov.ua/content/reestr-nadavachiv-socialnih-poslug.html> (дата звернення: 30.05.2023).
40. Пропонують каву та молочні коктейлі: як у Вінниці працює інклюзивний кавовий острівець «Кульбабка». URL: <https://vinnitsa.info/article/proponuyut-kavu-ta-molochni-kokteyli-yak-u-vinnytsi-pratsyuye-inklyuzyvnyy-kavovyy-ostrivets-kul-babka> (дата звернення: 30.05.2023)
41. У Вінницькому центрі “Гармонія” успішно здійснюють соціальну реабілітацію людей з інвалідністю. URL: <https://today.vn.ua/u-vinnytskomu-tsentri-garmoniya-uspishno-zdijsnyuyut-sotsialnu-reabilitatsiyu-lyudej-z-invalidnistyu/> (дата звернення: 30.05.2023).
42. Про проект рішення міської ради «Про хід виконання «Програми «Місто молодих» на 2016-2020 роки»: рішення Вінницької міської ради від 28.11.2019 р. № 2945.
43. Держана служба статистики України.
URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/zb_szn_2021.pdf (дата звернення: 31.05.2023).
44. Виноградова О. В. Інтегровані соціальні послуги як напрям соціалізації дітей з інвалідністю в громаді. *Науковий часопис НПУ імені М. П.*

Драгоманова. 2021. №79. С. 73-76.

45. Данілавічюте Е. А. Діти з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. *Особлива дитина: навчання і виховання. 2018. № 3. С. 7-19.*